

15 Gevraagd in 2030: expertise sociale innovatie

Toby Witte en Frans Spierings

Samenvatting

De samenleving maakt een aantal ingrijpende trends door. Die veranderingen betekenen het nodige voor het sociale domein en de relaties tussen mensen. Daarbij is de vraag opportuun wat de meerwaarde is van sociaal werk voor het aanpakken van de grote maatschappelijke kwesties die zich onder invloed van de trends momenteel uitvergroten – armoede, ongelijkheid, gezondheidsverschillen, sociale spanningen – nu en in de toekomst. Welke kennis en kunde hebben professionals nodig die werkzaam zijn in het sociaal werk, om hun maatschappelijke meerwaarde te kunnen (blijven) leveren? Het vermogen van hbo-opgeleide sociaal professionals om effectief te innoveren, wordt onmisbaar in onze samenleving anno 2030, zo is onze inschatting. De opleiding Social Work dient zich daarom de komende tijd te ontpoppen tot een zelfstandige sociaalkundige innovatiediscipline waarin het verbinden van individuen, groepen, organisaties en gemeenschap (sociale omgeving) centraal staat. Om de onzekerheden te kunnen ondervangen die een impact hebben op de samenleving in 2030, moeten we als hogeschool in het Rotterdamse een kennisfundament opbouwen in sociale innovatie en meer breed opgeleide, kritische professionals gaan afleveren.

Risicosamenleving

Onze huidige samenleving maakt een aantal forse en onverwachte ontwikkelingen door. Velen ervaren sinds de eeuwwisseling chaos en onoverzichtelijkheid. Er heerst maatschappelijk onbehagen en onzekerheid. We worden ons er steeds meer van bewust dat we leven in een (wereld) risicomaatschappij. Allen verlangen we naar veiligheid en zekerheid. Risico's zijn in de beleving van mensen onaanvaardbaar geworden en burgers eisen van hun overheid dat alles wat in toekomst mis zou kunnen gaan, nu al wordt voorkomen, zo signaleren de sociologen Beck (2008) en Boutellier (2011). De meeste mensen kunnen niet aanvaarden dat de wereld fundamentele

tekortkomingen kent. Maar niet alle pech, leed en risico zijn te voorkomen noch volledig uit te bannen. Niet voor elk vraagstuk – van obesitas tot overlast, van pesten tot klimaatverandering enzovoort – is een oplossing te vinden, stelt ook bestuurskundige Frissen (2013).

Ondanks deze sombere schets van de risicosamenleving ziet het Sociaal en Cultureel Planbureau (Kuyper & Putters, 2020) naar aanleiding van het uitbreken van de coronavirus dat maatschappelijk onzekerheid juist ook kansen biedt voor sociale innovatie en creatieve oplossingen. Een mening die wij als auteurs delen. Nood breekt wet. Mensen en organisaties blijken plotseling en onverwachts open te staan voor zaken die vroeger nauwelijks denkbaar waren. Kijk bijvoorbeeld naar het collectief thuiswerken. Of naar de reserveringssystemen die talloze instellingen en bedrijven momenteel zijn gaan hanteren zodat de diensten die ze leveren, kunnen doorgaan in de anderhalve-meter-maatschappij. Vooralsnog werken ze. Grote delen van de economie waaronder het (hoger) onderwijs bleken in de eerste maanden van de virusuitbraak gewoon door te lopen. Tegelijkertijd zijn na enkele maanden de files die tijdelijk verdwenen waren, weer terug van weggeweest; geluidsoverlast en luchtkwaliteitsproblemen zijn weer terug van weggeweest. De samenleving heeft bepaalde kansen gegrepen, andere kansen zijn gemist. Het vermogen van hbo-opgeleide sociaal werkers om op praktijk en wetenschap onderbouwde wijze maatschappelijk te innoveren wordt onmisbaar in onze samenleving 2030, zo is onze inschatting.^{1>>}

De coronapandemie heeft op korte en middellange termijn voor heel wat mensen nadelige gevolgen voor de mogelijkheden om te participeren in het economische, sociale en maatschappelijk leven. Het risico op ongelijkheid in welvaart en welbevinden – verschillen tussen groepen – dreigt verder toe te nemen dan het de laatste decennia al deed. Met ongewijzigd overheidsbeleid neemt de armoede in Nederland de komende jaren met ruim een kwart toe. Het aantal personen dat leeft in armoede – afhankelijk van de bijstand – zal volgens prognoses verder stijgen. Hierdoor wordt de kwaliteit van leven ondermijnd, voor naar schatting één miljoen Nederlanders (Olsthoorn, Koop & Hoff, 2020).

Sociale cohesie is een voorwaarde om de samenleving op orde te houden, want cohesie zorgt voor sociale orde, stabiliteit, solidariteit, vertrouwen, veiligheid en sociale verbindingen tussen mensen en groepen mensen. Met een groeiende ongelijkheid en scheve verdeling van de welvaart, komt de

sociale cohesie, zo is de voorspelling, verder onder druk te staan. De psychische gevolgen van de groeiende onzekerheid – leven met onvoorspelbare risico's – zijn niet uit te vlakken, waarbij sommige groepen harder worden getroffen dan andere groepen. Denk aan zzp'ers en werknemers in branches met voorheen een grote werkzekerheid. Velen zijn plotseling bestaansonzeker geworden en hebben gemerkt geen eigen greep op het eigen leven te hebben, waarbij de kwaliteit van leven, maar ook de zekerheid over hoe hun samenleving anno 2030 eruit zal zien (de kwaliteit van de samenleving) drastisch is afgenomen. Sociaaleconomisch kwetsbare groepen (lage opleiding, zwak sociaal netwerk) komen door dit alles eerder en verder in de knel (Kuyper & Putters, 2020).

De problemen en vraagstukken op dit vlak zijn niet nieuw. Maatschappelijke verschillen en groeiende sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland zijn trends en tendensen waarover het Sociaal en Cultureel Planbureau en het Centraal Planbureau al vaker hebben gerapporteerd (Vrooman, Gijsberts & Boelhouwer, 2014). De laatste jaren komen hier nog allerlei landsgrensoverschrijdende problemen en onzekerheden bij als armoede, arbeidsmigratie en vluchtelingenproblematiek. We weten onvoldoende hoe deze trends zich stapelen, hoe we op het samenkomen van deze trends moeten reageren, welke interdependenties deze met zich meebrengen en wat de verwevenheid is. Ook wisten we in het verleden niet goed hoe we op de ontwikkelingen moesten anticiperen, behalve ze op de loop te laten.

Sociaalmaatschappelijke fragmentatie en sociale spanningen in wijken liggen nu meer dan ooit op de loer. We zien geweld in achterstandswijken om de hoek, in Utrecht, Den Haag en Rotterdam. In reactie hierop grijpen politie en justitie harder in. Zij klagen erover dat ze geen goede toegang hebben tot de informele netwerken in de wijk. Die netwerken zijn nodig om invloed te hebben op het gedrag van jongeren in de wijk. Zonder goede verbindingen met de wijk, leidt politieoptreden tot olie op het vuur, in een tijd dat de maatschappelijke solidariteit onder druk staat. Zonder tegengeluid en zonder krachtige sociaal professionele interventies loopt de samenleving het risico te verworden tot een archipel van eilandjes van gelijkgestemden, *have* en *have nots*, kansrijken en kansarmen, ieder min of meer opgesloten in een eigen *bubble*. Een eilandenrijk van tegenstellingen.

Voor een deel plukken we de wrange vruchten al van de neoliberale droom die vanaf de jaren zeven en tachtig in 20ste eeuw in tal van landen wortel heeft geschoten. Versobering van de verzorgingsstaat, deregulering,

decentralisering, privatisering, verzelfstandiging, marktwerking en verzakelijkt management (*New Public Management*) werden tot voor kort wijd en zijd enthousiast omarmd. De keerzijde is echter een groeiende ongelijkheid en een groeiende internationale fragmentatie tussen arm en rijk qua bezit en vermogen, onderwijs- en ontwikkelingskansen, onzekerheid door flexibilisering van vaste banen, spanningen en onmaatschappelijk gedrag en een breed gedeeld gevoel dat 'de' gemeenschap erodeert (Van de Brink, 2020; De Vries, 2020).

We lossen deze knellende en hardnekkige vraagstukken op met aanpakken en antwoorden die de afgelopen decennium in het sociaal domein een opmars hebben gemaakt en zich ongetwijfeld tot in 2030 zullen voortzetten: psychologisering, technologisering en informalisering van het sociaal werk. Kort toegelicht, we zien hoe beleidsadviseurs en sociaal werkers het sociale leven reduceren tot individueel gedrag dat preventief te veranderen valt. Daarnaast nemen intelligente robots met sociaal-interactieve functies complexe taken over van mensen – maken zelfstandig complexe keuzes op basis van omgevingssignalen – maar lopen groot risico zich los te zingen van civiele waardeoriëntaties. En tot slot, door de door overheden gestimuleerde informalisering van de hulpverlening door inschakeling van vrijwilligers en mantelzorgers en het bevorderen van zelfredzaamheid loopt de sociale professionaliteit het gevaar te eroderen. Alvorens dieper in te gaan op de toekomstige sleutelrol van het sociaal werk, zoomen we in op de specifieke omstandigheden waarmee sociaal werkers anno 2030 in Rotterdam vrijwel zeker zullen worden geconfronteerd in hun beroepsuitoefening.

Rotterdam als setting van sociaal werk

Naast de landelijke vraagstukken en aanpakken schetsen we specifiek regionale zaken. Rotterdam zal zich onder druk van (inter)nationale processen zoals een krimpende verzorgingsstaat, deregulering van de woningmarkt en groeiende scheidslijnen tussen lager- en hogeropgeleiden rond 2030 – met de steden Den Haag en Delft – gaan ontwikkelen tot een metropool. Een proces dat al volop gaande is. Niet alleen de bevolking van Rotterdam en de metropoolregio groeit de komende jaren gestaag. Ook de regionale bevolkingssamenstelling, inclusief de integratie van rijk en arm, hoog- en laagopgeleid en migratieachtergrond, vraagt meer maatschappelijke aandacht. Het afwenden van onheilspellende segregatie zoals in de kansarme grote Franse stedelijke agglomeraties zal een uitdaging zijn binnen de grootstedelijke metropool regio (Veldboer, 2018).

In deze regio tekent zich, evenals in andere grote steden, een proces af van tweedeling en verplaatsing van armoede naar buitenwijken/buitensteden. We zien in de regio enerzijds een tendens van verrijking, verbreding van netwerken en versterking van de positie van de hogere en middenklasse, anderzijds een tendens van verarming, vereenzaming en verdringing van de kansarme lage klasse. De sociale huurvoorraad is tegen 2030 flink gekrompen en heeft dan plaatsgemaakt voor een duurder huur- en koopsector. De kansen en keuzemogelijkheden lopen uiteen voor diverse bevolkingsgroepen, met alle risico's van dien voor de sociale spanningen tussen deze groepen.

Lagere inkomensgroepen, meer in het bijzonder kwetsbare en kansarme individuen en gezinnen, zijn aangewezen op de alsmaar slinkende goedkopere sociale huursector en zien zich gedwongen deels hun toevlucht te zoeken in de buitenwijken en -buurten van Rotterdam of hun heil te zoeken in omliggende randgemeenten, afgezonderd in minder florissante woonbuurten waarmee ze geen enkele binding hebben. Dit geldt trouwens ook voor de kinderen van de huidige middenklassers. Ook zij komen in de randgemeenten terecht voor een woning. Het te voorziene gevolg zal zijn: een toenemend aantal mensen met weinig economisch kapitaal startend op de woningmarkt, samen met mensen die weinig grip op hun leven hebben, in combinatie met gezondheidsproblemen, schulden, sociale uitsluiting en segregatie oftewel een geografische opeenstapeling van problemen en van samenlevingsvraagstukken.

Specifiek voor de stad Rotterdam geldt dat deze tegen 2030 naar verwachting zo'n 660.000 inwoners zal tellen. Rotterdam zal in de toekomst niet alleen verder verjongen maar ook vergrijzen. Het aandeel Rotterdammers van 65 jaar en ouder stijgt van 15 naar 19 procent. Dit betekent dat na 2030 bijna één op de vijf Rotterdammers 65 jaar of ouder is. Het aandeel jongeren in de leeftijd van 0 tot en met 19 jaar zal na 2030 zo'n ruim 20 procent van de totale Rotterdamse bevolking beslaan (Van der Zanden, Permentier & Hoppesteijn, 2018). Een veeg teken is dat momenteel één op de vier kinderen in Rotterdam opgroeit in een arm gezin. Onderwijs en opvoedkundige (pedagogische) vraagstukken zullen belangrijker gaan worden. Gelet op de vergrijzing van Rotterdam zal het belang van ouderenzorg en bestrijden van eenzaamheid tegelijkertijd toenemen.

Daar komt bij dat Rotterdam meer dan nu al het geval is, tegen 2030 een superdiverse stad zal zijn, bestaand uit alleen nog een groot aantal

minderheden (waaronder veel migranten) en meer dan 180 verschillende nationaliteiten met eigen waardenoriëntaties en geringe onderlinge relaties en banden. Soms zelfs verdwijnend in de grootstedelijke anonimiteit. Spanningen en onbehagen zijn er altijd geweest in Rotterdam en zullen anno 2030 niet verdwenen zijn. Hetzelfde geldt voor illegaliteit en criminaliteit in bepaalde wijken en havengebieden, die de leefbaarheid van woongebieden onder druk zetten. Er is sprake van een trend van (veelal aan drugs gerelateerde) toenemend wapengeweld.

Sleutelrol sociaal werk

Wat is en kan de meerwaarde zijn van sociaal werk voor zulke urgente en complexe maatschappelijke kwesties? Die vraag is niet zo eenvoudig te beantwoorden, want sociaal werk is in feite een open beroep en wordt door meerdere beroeps- of functiegroepen uitgevoerd, zoals maatschappelijk werkers, jongerenwerkers, GGZ-agogen, sociaal-cultureel werkers en opbouwwerkers. Sociaal werkers zijn werkzaam in uiteenlopende branches: sociaal werk, jeugdzorg, wonen, onderwijs, de geestelijke gezondheidszorg, politie enzovoort en onder verschillende functienamen als buurtcoach, sociaal makelaar, kwartiermaker, begeleider, statushouder, ambulante begeleider, budgetcoach.

Een ontwikkeling die al enige tijd in het sociaal domein gaande is, is dat sociaal werkers in al deze variëteit zich voornamelijk bezighouden met individuele casuïstiek. Een trend die te zien is in de oververtegenwoordiging van de tamelijk op individueel gerichte ondersteuning en hulpverlening (psychologisering) in de sociale opleidingen (Van der Aa & Spierings, 2019). Het professioneel collectieve groeps-, wijk- en buurtgerichte sociaal werk heeft de laatste jaren minder aandacht gekregen in beleid, praktijk en onderwijs. Deels wegbezuinigd, deels verdwenen uit de opleiding omdat studenten daar minder belangstelling voor tonen. Minder *hip* en *hot*.

Waar sociaal werkers met expertise op het gebied van jongerenwerk en opbouwwerk uit wijken zijn wegbezuinigd (net als wijkagenten), erodeert al snel de 'feeling' die er is met de informele sociale verbanden en groepen die daar zijn. En erodeert ook de wijk als mogelijk oplossingskader van sociale spanningen.

Er is momenteel een bescheiden kentering zichtbaar. Het belang van samenlevingsopbouw met aandacht voor gemeenschapsvorming

leeft weer voorzichtig op. Op het terrein van samenlevingsopbouw is de laatste jaren een 'gat' ontstaan waar creatieve initiatiefrijke burgers en zelfstandige maatschappelijk ondernemers in zijn gesprongen. Maar ook wijkverpleegkundigen, woonconsulenten, brede-schoolmedewerkers, stadsmariniers.

Het open karakter en de diversiteit van het sociaal werk vormen zowel een kenmerk als een kracht van het beroep. Het maakt dat het sociaal werk alert en adequaat kan reageren op maatschappelijke ontwikkelingen en trends. Sociaal werkers opereren gebieds- en omgevingsgericht en zijn daarmee in staat mee te bewegen met een veranderende omgeving. Sociaal werk is per definitie een praktijk en kunde die in staat is om aansluiting te vinden bij mensen en groepen in moeilijke leefsituaties en bij te dragen aan duurzaam herstel en verbinding tussen mensen onderling. Vanuit deze kunde is sociaal werk ook in staat om verbinding tot stand te brengen tussen kwetsbare groepen en anderen en tussen de verschillende partijen en organisaties die zich met deze groepen bezighouden. Bijvoorbeeld om gezondheidsverschillen, veiligheidsproblemen (waaronder polarisatie) en problemen rond sociale integratie te helpen oplossen. Laten we het krachtiger en gewaagder formuleren: als sociaal werk niet bestaat, zijn anno 2030 maatschappelijke en sociale vraagstukken alleen met medicijnen of met dwang en geweld op te lossen. In de Verenigde Staten, de bakermat van het community work, zien we het afschrikwekkende voorbeeld. Sociaalkundig werk speelt een sleutelrol in een complexe grootstedelijke context als die van Rotterdam.

De Rotterdamse setting zal tegen 2030 een uitdaging zijn en blijven voor sociaal werkers. Innovaties en interventies die van doen hebben met het bevorderen van participatie, het activeren en vitaliseren van (kwetsbare) bewoners/jongeren alsmede het revitaliseren van (zwakke) wijken zullen een belangrijke rol gaan spelen. Het gaat in essentie om het versterken van veerkracht oftewel het vermogen van mensen en gemeenschappen om met veranderingen en risico's om te gaan en het vermogen daarbij gebruik te maken van formele of informele hulpbronnen (Trommel, 2018). Het sociaal werk heeft tot primaire taak bij te dragen aan de veerkracht van kwetsbare bewoners in Rotterdam door individuen, gezinnen en hun netwerk te ondersteunen bij het sociaal functioneren en sociale verbanden van inwoners en vrijwilligers te versterken door te werken aan de sociale kwaliteit van buurten en wijken.

Dat dit niet eenvoudig is, was in het voorjaar en de zomer van 2020 te zien:

Covid-19, Black Lives Matter en rellen in veel diverse, grootstedelijke wijken in Nederland. De gebeurtenissen hangen met elkaar samen, maar we weten niet precies hoe en de samenleving heeft er ook geen adequaat antwoord op. We betrekken nog onvoldoende de gemeenschap zelf, weten onvoldoende hoe deze trends nu en in de toekomst verweven zijn met internationale vraagstukken en met economische krimp. Het mengsel van trends maakt de grootstedelijke samenleving complex en onvoorspelbaar. Om hierop te anticiperen, is werken aan sterke sociale netwerken in de wijk, van oudsher het werkveld van de sociaal professional, cruciaal. Een samenleving met goed functionerende sociale netwerken kan veel problemen aan.

Welke kennis hebben sociaal professionals nodig om effectief van meerwaarde te zijn en te blijven in de toekomst? De beleidsmaatregelen als een *lockdown* en *social distance*, hebben niet alleen het leven van mensen, maar ook de werkpatronen en aanpakken in het sociaal werk onvoorzien onder druk gezet. Huisbezoeken, ambulante dienstverlening, *outreaching* werk, groepswerk en opbouwwerk konden niet op de reguliere manier doorgang vinden. Waarmee het 'feeling houden' met de samenleving, op straat en in de wijken, in de huishoudens achter de voordeur ernstig gehinderd is. Sociaal werkers zijn op zo'n plotselinge pandemische risicosituatie niet professioneel voorbereid en opgeleid. Als het gaat om professionalisering van het sociaal werk in de toekomst, zullen sociaal werkers een sleutelrol moeten willen spelen in nog twee nieuwe opdoemende contexten. De eerste is het aanhaken op de energietransitie, die ook een sociaal aspect heeft. Het verbinden en mobiliseren van wijkbewoners is hierbij een van de opgaven, maar ook het tegengaan van sociale ongelijkheid als gevolg van investeren in de energietransitie. De andere ontwikkeling betreft de Omgevingswet, die naar verwachting in 2021 in werking treedt. In nabije jaren zullen sociaal werkers in toenemende mate betrokken worden in het fysieke domein, omdat de Omgevingswet een grotere rol toekent aan participatie en inbreng van bewoners wat betreft hun directie leefomgeving (Kamp, Omlo, Pelt & Engbersen, 2020).

De vorengaande toekomstschets daagt uit om nieuwe innovatieve vormen van sociaal werk te ontwikkelen als antwoord op zich voordoende maatschappelijke vraagstukken en aankomende veranderingen. Door op improviserende en onderzoekende wijze innovatieve handelingsrepertoires te ontwikkelen. Zonder praktijkonderzoek naar wat werkt, onder welke condities en in welke contexten, gaan inzichten, aanpakken, oplossingen, kennis en kunde verloren. Het is daarom essentieel nieuwe handelingsrepertoires te ontsluiten

door ze te beschrijven, te analyseren, te testen en te implementeren, waarbij meerdere disciplines in co-creatie samenwerken en samengaan om tot innovatieve interventies en duurzame beroepsproducten te komen. Kortom, toegepaste kennis die bijdraagt aan de toekomstige beroepsinnovatie van sociaal werkers.

Sociale innovatie als kernopgave

De vraag die zich voordoet is: hoe weet het huidige sociaal werk, en specifiek de opleiding Social Work, zich de komende tijd te ontpoppen en te positioneren tot een zelfstandige sociaalkundige discipline waar het verbinden van individuen, groepen, organisaties en gemeenschap (sociale omgeving) centraal staat? Om toekomstige onzekerheden te kunnen ondervangen die een grote impact hebben op de samenleving in 2030, moeten we als Hogeschool Rotterdam opleiding Social Work, samen met de kennis- en expertisecentra, een kennisfundament opbouwen in sociale innovatie. Sociale innovatie gaat over het zoeken naar nieuwe antwoorden op en andere oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken. Oplossingen die vereisen dat onvoorziene transitiepaden worden ingeslagen, andere dan de gebruikelijke en bekende paden. Oplossingen waarbij het evenmin vanzelfsprekend is dat de overheid een voortrekkersrol vervult. Wanneer sociaal werkers daadwerkelijk innovaties willen realiseren, zullen ze ook de gemeenten als opdrachtgever (financier) en stakeholder moeten kunnen benaderen en bij het proces betrekken en een passende plaats in co-creatieketens weten te organiseren. Sociale innovatie gaat dus enerzijds om het creëren van kansen en ontwikkelen van vernieuwende strategieën, manieren en organisatievormen om sociale problemen aan te pakken, anderzijds om het tot stand brengen van vernieuwende manieren van samenwerking tussen professionals, maatschappelijke groepen, overheden, bedrijven en burgers op basis van gelijkwaardigheid (Karré, Dagevos & Walraven, 2018).

Opleiden tot innovatieve sociaal werkers in het sociaal domein is onvermijdelijk, omdat het sociaal domein zich in een transformatiefase bevindt. Leren leven en werken in een risicosamenleving noodzaakt tot innovatie en noopt tot niet alleen meebewegen maar evenzeer tot tegenbewegen met de politiek. En het innemen van een kritische, constructieve positie ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken. Opleiden tot innovatieve sociaal werkers is meer dan alleen het aanleren van competenties. Het vereist vooral ook een ondernemende, onderzoekende basishouding en het kunnen managen van

het onverwachte, het kunnen omgaan met het 'niet-weten'.

Met het oog op de toekomst zou in het hoger beroepsonderwijs meer ruimte en flexibiliteit moeten zijn voor 'spelen' met complexiteit, het creatief omgaan met moeilijk oplosbare samenlevingsvraagstukken en leervraagstukken – wicked problems – door lerend en onderzoekend te ontdekken en te experimenteren. Dit vereist kritische denkvaardigheden, meervoudig denken en interprofessioneel handelen vanuit multi-perspectief (Walraven, Pas, Vries & Karré, 2020). Ook vereist dit, naast methodologische kennis van evidence based onderzoek, kennis van participatief actiefonderzoek. Om in 2030 zaken in de Rotterdamse samenleving voor elkaar te krijgen en te kunnen helpen oplossen, is een zeker innovatief professioneel 'ongepast' gedrag nodig. Sociaal werkers die zowel opereren in horizontale als in verticale (digitale) netwerken en tegen de stroom durven op te roeien. En bespreken wat onbesproken blijft of onderbelicht is (Witte, 2019). Innovatief sociaalkundig werk beperkt zich niet tot het ondersteunen van individuen en groepen bij het oplossen van hun sociale problemen, maar heeft daarnaast de belangrijke en onvermijdelijke taak als critical friend te signaleren als een systeem de kwaliteit van het leven in de weg staat of onvoldoende steunend is, en de morele plicht actie te ondernemen om systemen te veranderen. Om zo escalatie van problemen voor te zijn.

Sociaal werk als innovatieve interventiewetenschap in 2030

Om de onzekerheden te kunnen ondervangen die een grote impact hebben op de sociale staat van de Rotterdamse metropool in 2030, moeten we, zoals eerder gezegd, als grote hogeschool in Rotterdam een kennisfundament opbouwen in sociale innovatie. Lectoraten en kenniscentra behoren als critical friend meer dan nu het geval is, op basis van hun praktijkgerichte onderzoeken hierin een voortrekkersrol te spelen om opleidingen, waaronder Social Work, toekomstbestendig te maken. De (door)ontwikkeling van de kennisbasis bij sociaal werk is bijvoorbeeld vergeleken met gezondheidskunde relatief stil blijven staan. Sociaalwetenschappelijke inzichten dalen moeizaam in de kennisbasis van het sociaal werk, waardoor de verwetenschappelijking van het beroep sociaal werker onvoldoende doorzet. Dit komt ook doordat er in tegenstelling tot in het buitenland geen 'echte' wetenschappelijke variant van Social Work bestaat aan de Nederlandse universiteiten.

Wat is er nodig om de huidige opleiding Social Work door te ontwikkelen tot een ondernemende sociaalkundige innovatieve interventiewetenschap anno 2030? Sowieso is een meer geïntegreerde sociaalkundige kennis- en handelingsbasis noodzakelijk om multi- en interdisciplinair te kunnen interveniëren. Studenten van diverse opleidingen zitten nog altijd te zeer opgesloten in de *bubble* van de eigen opleidingsdeskundigheid en komen voor kennisdeling te sporadisch in aanraking met studenten uit andere disciplines en domeinen. Juist het ontmoeten van en samenwerken met anderen, de confrontatie aangaan met de harde realiteit in de stad en het kunnen overstijgen van de eigen deskundigheid zijn nodig voor sociale innovatie. Daar is behoefte aan. Zo zegt een recent bij Hogeschool Rotterdam afgestuurde CMI-student met een ontwerpachtergrond:

Het valt mij op dat er een duidelijke trend is onder ontwerpers om zich bezig te willen houden met maatschappelijke vraagstukken. Om impact te kunnen hebben als ontwerper heb je echter meer nodig dan kennis over concept ontwikkeling en design. Je moet human centered kunnen denken en werken. Dit valt juist te leren van bijvoorbeeld studenten van sociale opleidingen die kennis hebben van specifieke doelgroepen en de manier waarop je aansluiting bij de ander kan vinden.

Met andere woorden: eigenlijk zouden alle studies en opleidingen aan Hogeschool Rotterdam die te maken hebben/krijgen met maatschappelijke en sociale vraagstukken, voor een serieus deel Social Work-gerelateerd moeten worden. De noodzaak daartoe is aanwezig. Er is een vernieuwde hbo-opleiding Social Work nodig, die tegen 2030 breed opgeleide, kritische sociaal professionals aflevert met expertise in sociale innovatie. Deze 'expert in sociale innovatie':

1. benut in samenhang naast de nu in het opleidingscurriculum tamelijk dominante psychologische en pedagogische kennis ook sociologische, antropologische, politicologische, filosofische, economische, juridische, criminologische, planologische en bestuurskundige inzichten. Dit houdt niet de terugkeer in van complete vakken sociologie, psychologie, antropologie enzovoort in het onderwijs. Gegeven de complexe vraagstukken en uitdagingen waarmee sociaal werkers zullen worden geconfronteerd – zeker in het Rotterdamse – is het kennismaken en toepassen van relevante aspecten en perspectieven uit deze wetenschappen in theorie en praktijk een bittere noodzaak;

2. heeft het vermogen tot reflectie en met name sociale reflexiviteit. Reflectie en sociale reflexiviteit dienen bij te dragen aan het onderbouwen en verantwoorden van sociaalkundig – methodisch – handelen (interventies) door kennisuitwisseling en kennisopbouw in de beroepsgroep;
3. vindt aansluiting bij en werkt effectief in een politiek en bestuurlijk geladen context. Bezit bureaucratistische kennis en ook bestuurskundige vaardigheden om de weg te vinden en te kunnen handelen in een politiek en bestuurlijk geladen context;
4. vertrekt vanuit democratische burgerschapswaarden en mensenrechten. Essentieel is dat sociaalkundig werk alles van doen heeft met richtinggevende en leidende morele principes. Sociaal werkers zijn bij uitstek innovatieve deskundigen die bewoners, cliënten en vrijwilligers betrekken bij besluiten, hen stimuleren om eigen keuzes te maken, zelfvertrouwen aanmoedigen en daarmee de competenties van bewoners/cliënten bevorderen om zich actief in het democratische proces te engageren (Spierts, 2017; 2019);
5. zoekt aansluiting bij en werkt samen met andere professionele praktijken buiten het sociaal werk. Met andere woorden: kan integratief en flexibel werken. Sociale kwesties zijn niet alleen het werkterrein van sociaal werkers. Verbinding tussen sociaal domein en medisch (zorg)domein is bijvoorbeeld van groot belang. Opleidingen op het terrein van verpleegkunde, lerarenopleidingen, maar ook veiligheidskunde, economie en sport, bieden professionaliseringspraktijken die het interprofessioneel en innovatief werken versterken. De coronacrisis heeft laten zien dat zorg, techniek (digitalisering) en sociaal werk sterker op elkaar betrokken moeten en kunnen worden;
5. haakt aan op de aankomende energietransitie en Omgevingswet (fysiek domein). Het verbinden en mobiliseren van wijkbewoners en het tegengaan van sociale ongelijkheid als gevolg van investeringen en regelgeving zijn belangrijke opgaven met een groeiend belang voor het versterken van de sociale samenhang;
6. kijkt ter versterking van eigen onderzoek, onderbouwing en sociaal innovatief handelen met een comparatieve blik over de landsgrenzen van Nederland heen. Raadpleegt en gebruikt internationale publicaties en leert onder andere van andere (buitenlandse) grootstedelijke ervaringen en experimenten. Het internationaal perspectief is binnen sociale opleidingen nog altijd een stiefkindje;
7. is qua denken en handelen breed georiënteerd. De profielen binnen de bacheloropleiding sociaal werk zijn niet bedoeld als specialismen, maar

- als expertisegebieden die elkaar in de praktijk nodig hebben en tegengekomen. Die profielenverbinding is in de huidige onderwijspraktijk zwak. De sociaal innovatieve expert verbindt deze expertisegebieden;
8. streeft qua professionele ontwikkeling naar academisch (master)niveau. Werkt met bestaande kennis, verbindt en reikt nieuwe praktijkkennis (kennistransfer) aan binnen de context van onder meer Rotterdam. De expert in sociale innovatie is een bruggenbouwer voor eigen en andere (onderwijs)organisatie(s) en de Rotterdamse samenleving.

Tot slot: vooroplopen of achteroplopen

Hogeschool Rotterdam pretendeert midden in de samenleving te staan, contextrijk onderwijs te bieden en een actieve partner te zijn in de Rotterdamse samenleving. Dat vereist flexibel meebewegen met veranderingen in de wereldhavenstad. Niet alleen anticiperen op maar vooral ook innovatief voorop durven lopen. Durven vernieuwen en experimenteren in plaats van volgen of achterop raken. Wil Hogeschool Rotterdam zo'n hoogwaardige rol waarmaken, dan dient zij zich te ontpoppen tot critical friend in de Rotterdamse samenleving. Ze moet kunnen mee-bewegen, maar ook kritisch tegen-bewegen waar nodig en wenselijk oftewel zich kritisch verhouden tot politiek-bestuurlijke ambities van de overheid (gemeente Rotterdam). Van Hogeschool Rotterdam mag worden verwacht dat ze lokaal beleid weet te voeden vanuit de praktijk en kritisch van repliek weet te dienen.

Eindnoot

- 1 Maatschappelijk innoveren is niet voorbehouden aan sociaal professionals, dat doen ook ontwerpers, stedenbouwkundigen, planologen en economen.

Literatuur

- Aa, P. van der & Spierings, F. (2018). 'Sociale professional moet wat minder psychologiseren'. In: *Sociale Vraagstukken*, 8 maart 2019.
- Beck, U. (2015). *De wereldrisicomaatschappij. Op zoek naar verloren zekerheid*. Wereldbibliotheek: Amsterdam.
- Boutellier, H. (2011). *De improvisatiemaatschappij. Over de sociale ordening van een onbegrensde wereld*. Den Haag: Boom/Lemma.

- Bovens, M., Dekker, P. & Tiemeijer, W. (red.) (2014). *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB)/Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Brink, G. van den (2020). *Ruw ontwaken uit een neoliberale droom en de eigenheid van het Europese continent*. Amsterdam: Prometheus.
- Frissen, P.H.A. (2013). *De fatale staat. Over de politiek noodzakelijke verzoening met tragiek*. Amsterdam: Van Genneep.
- Kamp, J. van der, Omlo, J., Pelt, M. & Engbersen, R. (2020). *Sociaal Werkers anno 2020. Een zwart-wit foto van de beroepsgroep*. Utrecht: Movisie.
- Karreé, P.M., Dagevos, H. & Walraven, G. (red.) (2018). *Sociale innovatie in de praktijk. Zoeken naar nieuwe antwoorden op maatschappelijke vraagstukken*. Assen: Van Gorcum.
- Kuypers, L., & Putters, K. (2020). *Zicht op de samenleving in coronatijd. Eerste analyse van de mogelijke maatschappelijke gevolgen en implicaties voor beleid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Olsthoorn, M., Koop, P. & Hoff, S. (2020). *Kansrijk armoede beleid*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB)/Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Spierts, M. (2017). *Pleidooi voor een democratisch sociaal werk*. Marie Kamphuis lezing
- Spierts, M. (2019). *Verbind de individuele en collectieve aanpak*. Een interview. Geraadpleegd van: www.movisie.nl/artikel/verbind-individuele-collectieve-aanpak
- Trommel, W. (2018). *Veerkrachtig bestuur. Voorbij neoliberale drift en populistische drift*. Den Haag: Boom.
- Veldboer, L. (2018). *De stad als setting van sociaal werk. Werken aan het zwakste belang in een stad uit balans*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam.
- Vries, B. de (2020). *Ontspoord kapitalisme. Hoe het kapitalisme ontspoorde en na de coronacrisis kan worden hervormd*. Amsterdam: Prometheus.
- Vrooman, C., Gijsberts, M. & Boelhouwer, J. (red.) (2014). *Verskil in Nederland. Sociaal en Cultureel Rapport*. Den Haag: Centraal Planbureau (CPB)/Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).
- Walraven, G., Pas, S. van der, Vries, I. de & Karreé, P.M. (red.) (2020). *Sociaal ondernemen. Innovatie en ondernemerschap in het sociaal domein*. Amsterdam: Boom.
- Witte, T. (2019). *Sociaal werk mag wel onaangepaster zijn*. Geraadpleegd van: <https://www.socialevraagstukken.nl/sociaal-werker-mag-wel-wat-onaangepaster-zijn/>
- Witte, T. (2019). *Dynamiek van sociaal werk en gemeentelijk beleid*. Bussum: Coutinho.
- Zanden, W. van der, Permentier, M. & Hoppeteyn, M. (2018). *Bevolkingsprognoses 2018-2035*. Onderzoek en Business Intelligence (OBI): gemeente Rotterdam.

Auteurs

Dr. Toby (G.T.) Witte

Lector Maatschappelijke Zorg,
Kenniscentrum Talentontwikkeling,
programmaliijn inclusie..

Is gespecialiseerd in de sedert 2015 plaatsvindende transformatie van het sociaal domein meer in het bijzonder relatie tussen sociaal werk en sociaal beleid.

Recente publicaties

Bekker, J. & Witte, T. (2017). *Jeugdprofessionals en transformerend jeugdbeleid*. Bussum: Coutinho.

Witte, T. (2019). *Dynamiek van sociaal werk en gemeentelijk beleid*. Bussum ; Coutinho.

Witte, T. (red.). (2021). *Armoede en bestaansonzekerheid. Beleid en sociaal professionele aanpak*. Bussum : Coutinho.(verschijnt januari 2021).

Dr. Frans (C.P.P.) Spierings

Lector Opgroeien in de Stad,
Kenniscentrum Talentontwikkeling.

Specialiseert zich in onderzoek naar de jeugd en grootstedelijke sociale problemen. Deze functie combineert hij sinds 2011 met die van directeur Kenniscentrum Talentontwikkeling.

Recente publicaties

Spierings, F. & Spierts, M. (2020). *Basisboek sociaal werk: activeren, ondersteunen en verbinden*. Vierde druk. Amsterdam: Boom.

Doorn, L. van & Spierings, F. (forthcoming januari 2021). 'Armoede, bestaansonzekerheid en dak- en thuislozen.' In: Witte, T. (red.). *Armoede en bestaansonzekerheid. Beleid en sociaal professionele aanpak*. Bussum: Coutinho.

Man, M. de, Spierings, F. e.a. (2020). *Kwetsbaarheid is de kracht: digitaal magazine Koplopers*. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam. www.hr.nl/koplopers.

Dit artikel is onderdeel van de bundel:

Gijsbertse, D. P., Van Klink, H. A., Machielse, C., & Timmermans, J. H. (Red.). (2020). *Hoger beroepsonderwijs in 2030: Toekomstverkenningen en scenario's vanuit Hogeschool Rotterdam*. Hogeschool Rotterdam Uitgeverij.

De volledige bundel is te vinden op: <https://hr.nl/hbo2030>